

**ВПЛИВ ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИХОВАННЯ І САМОРОЗВИТКУ
НА РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ
МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ**

*доц., к.п.н. Шмелькова Ганна Миколаївна
м. Запоріжжя*

Анотація

Стаття присвячена проблемі професійної підготовки студентів вузів у системі неперервної освіти. Висвітлені особливості професійного самовиховання студентів університету, проаналізовано досвід підготовки студентів вузу до професійної діяльності.

Ключові слова: професійна підготовка, самовиховання, професійне становлення, саморозвиток.

Аннотация

**ВЛИЯНИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО САМОВОСПИТАНИЯ И
САМОРАЗВИТИЯ НА РАЗВИТИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КУЛЬТУРЫ
БУДУЩЕГО СПЕЦИАЛИСТА**

*доц., к.п.н. Шмелькова Анна Николаевна
г. Запорожье*

Статья посвящена проблеме профессиональной подготовки студентов вузов в системе непрерывного образования. Освещены особенности профессионального самовоспитания студентов университета, проанализирован опыт подготовки студентов вуза к профессиональной деятельности.

Ключевые слова: профессиональная подготовка, самовоспитание, профессиональное становление, саморазвитие.

Постановка проблеми. В останні роки перед вищою педагогічною школою України стоїть завдання переходу до формування фахівців-

професіоналів, які поєднують глибокі фундаментальні теоретичні знання і практичну підготовку. Особливого значення набуває проблема якісної підготовки випускників вузів гуманітарного профілю у зв'язку з їхньою майбутньою багатофункціональною діяльністю, участю у розвитку освіти, науки, виробництва, духовного життя суспільства.

Актуальність проблеми професійної підготовки студентів вузів у системі неперервної освіти визначається, насамперед, соціальним замовленням: до чого ми повинні готувати їх у сучасних соціально-економічних умовах і що повинно змінитися у змісті, структурі і функціях підготовки студентів до професійної діяльності? Досвід творення в сучасній педагогіці показав, що здійснення актів переходу від теорії до практики, від минулого до майбутнього, від потенційного до актуального вимагає діяльності особливого типу. У цьому зв'язку необхідною є розробка нової концепції вищої педагогічної освіти, яка розглядає професійне становлення, самовиховання, саморозвиток як системні елементи педагогічної діяльності, що мають свій зміст, структуру і функції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сьогодні в теорії і практиці вищої педагогічної освіти накопичено значний досвід, який охоплює багато аспектів професійної підготовки студентів. В останні десятиліття у вітчизняній та закордонній педагогіці приділяється велика увага проблемам та перспективам вищої педагогічної школи (А.Алексюк, Є.Белозерцев, О.Глузман, Л.Нечепоренко, Л.Рувінський). Успішно досліджуються питання історії й філософії вищої педагогічної освіти (В.Андрущенко, І.Зязюн, В.Кремень, В.Курило, Н.Ладижець, В.Луговий, В.Майборода).

Проблемі формування професійної готовності студента вузу до професійної діяльності присвячені роботи Н.Кузьміної, О.Мороза, А.Міщенко, О.Пехоти, І.Підласого, В.Семіченко, В.Сластьоніна. Особлива увага приділяється пошукам шляхів удосконалення навчального процесу у вищій педагогічній школі (А.Верхола, В.Загвязінський, В.Зябкін, В.Козаков, С.Сисоева), організаційних форм, методів і технологій навчання студентів

(Т.Акбашев, А.Вербицький, В.Д'яченко, О.Падалка), особистісно орієнтованої підготовки студентів до професійної діяльності (О.Асмолов, А.Реан, В.Серіков, Т.Яценко). Аналіз психолого-педагогічної літератури показує, що велика кількість досліджень присвячена проблемі самовиховання підростаючого покоління, але більшість стосується школярів. Ми маємо на увазі роботи наступних учених: Арет А.Я., Ковальова А.Г., Кочетова А.І., Рувинського Л.І., Гришина Д.М., Куценко В.Г. та інших.

Питання ж самовиховання студентів не привертало до себе належної уваги. Дослідження, спеціально присвячені питанням самовиховання, саморозвитку студентів активізувалися лише в останнє десятиліття. Ці дослідження збагатили педагогічну теорію знаннями про особливості самовиховання в системі основних чинників становлення особистості майбутнього фахівця, про шляхи організації самовиховання, про окремі його види і т.д. З'явилися роботи, в яких розкриваються окремі питання самовиховання студентів: керівництво самовихованням студентів (Р.С. Гаріфьянов, С.Б. Кабанова, З.С. Сепчева), самовиховання студентів у зв'язку з підготовкою до професійного становлення (Н.І. Дуніна, Б.П. Зязін, С.Б. Елканов, Л.П. Кугукіна, О.А. Попова), визначення місця самовиховання в системі основних чинників формування особистості фахівця в умовах вузу (В.А. Лозова, Ж.А. Тихончук), психологічні проблеми самовиховання студентів вузу (Н.І. Ісаєва, О.Е. Борденюк, В.Т. Красильніков).

Разом з тим, малодослідженим залишається професійне самовиховання, яке виступає необхідною умовою успішного оволодіння професією в студентські роки, бо саме в цей період закладаються основні професійні якості, розвиваються професійні здібності, адже вже починаючи з першого курсу починається підготування до професії.

Виклад основного матеріалу. Аналіз досвіду підготовки студентів гуманітарного вузу до професійної діяльності зумовив виявлення протиріч між: сформованою технологічною структурою педагогічного процесу у вузі,

орієнтованою на засвоєння теоретичної інформації, і потребою суспільства у спеціалісті, який володіє творчою активністю, самостійністю, проблемним стилем мислення; необхідністю реалізації майбутнім фахівцем різноманітних і складних професійних функцій і відсутністю цілісної системи підготовки випускників вузів до їхнього виконання; масово-репродуктивною підготовкою випускника у вузі і необхідністю у підготовці молодого фахівця, який володіє прийомами прогнозування, моделювання, конструювання і відтворення нових систем і процесів; потребою у підготовці молодого фахівця до професійної діяльності й відсутністю методик і технологій формування у студентів основ професійного проектування.

Мета дослідження полягає у науковому обґрунтуванні і теоретичній розробці основних методів формування професійного розвитку та становлення студентів - майбутніх фахівців.

В атмосфері демократизації нашого суспільства особливого значення набуває проблема відповідальності студента - майбутнього спеціаліста. Його власні зусилля повинні прямувати на свідоме, цілеспрямоване вдосконалення особистості відповідно до вимог і перспектив розвитку освіти в сучасному суспільстві. Актуальною стає проблема професійного самовиховання, саморозвитку розв'язання якої пов'язане з розвитком особистого потенціалу майбутнього фахівця.

Важливою стає така організація навчально-виховної роботи зі студентами, яка викликає у них стрічні зусилля, бажання, потребу стати краще. Вплив і реалізація особового потенціалу кожного студента стає головною проблемою гуманізації вищої педагогічної освіти, спрямованої на створення умов для загальнокультурного розвитку майбутніх висококваліфікованих кадрів. В той же час, зростаюче значення набуває висока загальна культура спеціаліста і професійно значущі якості, що є заставою його професійної майстерності.

Проте навчання у вузі дає певний рівень знань, але не завжди розвиває в особі студента якості, необхідні майстерному спеціалісту. Звідси витікає завдання цілеспрямованого формування і розвитку професійних здібностей студента, виховання у нього уміння і надалі, в процесі професійної діяльності, вести діяльність по саморозвитку професійних якостей, по самовихованню необхідних здібностей. Формування особистості спеціаліста – це процес, в ході якого відбувається духовне збагачення, удосконалення стиля роботи, розвиток індивідуальності, інтелігентності, внутрішньої і зовнішньої загальної і професійної культури.

Спеціаліст стає здібним керувати діяльністю інших людей, їх вихованням, навчанням, виконанням завдань, створенням організаційних, технічних, морально-психологічних передумов для досягнення вищих результатів праці. Зберігання оптимізму, відчуття нового, збільшення творчих здібностей та оригінальності мислення досягається активним виконанням своїх обов'язків, змістом та широтою спілкування, постійним поповненням своїх знань, науковою організацією праці. Високий рівень ерудиції, універсальність і фундаментальність знань дозволяють спеціалісту вирішувати питання своєї діяльності у широкій перспективі, відмовлятися від шаблонів і догм.

Тому психологічними умовами успіху управління розвитком особистості студента повинні стати:

- ясність та чіткість цілей формування особистості студента;
- планування формування особистості студента у вузі;
- вивчення результатів процесу формування особистості студента – майбутнього спеціаліста;
- психолого-педагогічна підготовленість;
- якості особистості;
- авторитет викладачів та керівників вузу [1, с.311].

Людина від часу народження стає істотою соціальною. Формування його характеру, поведінки, особистості в цілому визначається всією сукупністю

соціальних факторів і закономірностями фізичного розвитку. Ось чому важливо знати сукупну діяльність факторів, що визначають розвиток особистості на різних етапах розвитку. Не менш важливим є поглиблення у механізми цього процесу і зрозуміти, яким чином виробничий, моральний і науковий досвід, що накопичився у суспільстві, стає придбанням окремої людини і визначає його розвиток як особистості. Але без спеціально організованої стрічної активності особистості це придбання не працює, тобто воно залишається нейтральним без самовиховання.

Під час виховання малюка чи дошкільника навряд чи виникає питання про самовиховання, хоча дитина сама вигадує свою гру, у якій відображає своє розуміння дійсності. У молодшому шкільному віці відбуваються значні зміни у діяльності дитини у бік внутрішньої мотивації. Вона є основою для перебудови діяльності на основі постановки ним завдань подолання своїх слабостей та формування у себе найкращих якостей людини.

Праця над собою – самовиховання – починається з освідомлення і сприйняття об'єктивної мети як суб'єктивного, бажаного мотиву своєї діяльності. Суб'єктивна постановка малюком певної мети поведінки або діяльності породжує свідоме напруження волі, визначення плану діяльності на наступний день.

Отже, на певній стадії розвитку особистості, її інтелектуальних здібностей та суспільної самосвідомості дитина починає розуміти не тільки зовнішні для нього цілі, але й також власні цілі свого виховання. Вона починає відноситись до самої себе як до суб'єкта виховання. З виникненням цього нового, доволі своєрідного у формуванні особистості фактору людина сама стає вихователем.

Таким чином, самовиховання – систематична і свідома діяльність людини, яка спрямована на саморозвиток, на формування базової культури особистості [4, с.100]. Самовиховання покликано укріпити та розвивати здібність к добровільному виконанню обов'язків, як особистих, так і

заснованих на вимогах колективу, формувати моральні якості, необхідні навички поведінки, вольові якості. Самовиховання – складова частина і результат виховання, всього процесу розвитку людини.

Актуальна потреба у саморозвитку, самовихованні, потяг до самовдосконалення і самореалізації являють величезну цінність самі по собі. Вони є показником зрілості і водночас умовою її досягнення [2, с.136]. Крім того, актуальна потреба у саморозвитку, самовихованні, самоактуалізації – це джерело довголіття, причому довголіття активного, і не тільки фізичного, але й соціального, особистісного. З вираженим прагненням до саморозвитку пов'язані й професійні успіхи, досягнення професійного «акме», а також і професійне довголіття.

Відповідальні завдання, які ставить суспільство перед вищою школою по підготовці висококваліфікованих фахівців, в сучасних умовах можуть успішно вирішуватися за умови активізації роботи студентів над собою. У зв'язку з цим важливо, щоб кожен студент опанував знаннями по самовихованню, засобами і прийомами роботи над собою, свідомо готував себе до майбутньої професійної діяльності.

Вивчення існуючої практики свідчить про недооцінку значущості професійного самовиховання студентів у процесі підготовки майбутніх спеціалістів. Успішне вирішення проблеми професійного самовиховання студентів в освітньому процесі вузу можливо, якщо:

- діяльність викладачів вузу спрямована на виховання потреби в професійному самовихованні;
- питання професійної діяльності розглядається як джерело розвитку самого студента, придбання ним особистої культури;
- створюються сприятливі умови для розвитку професійної культури, які передбачають наявність у студентів знань про специфіку, особливості, значення професії, стимулюючих до самопізнання, самовиховання; про методи самовиховання, які сприяють здійсненню особистих планів

саморозвитку; про оцінку результатів самовиховання, що стимулює розвиток професійної самосвідомості;

- здійснюється взаємозв'язок професійного самовиховання з розвитком особистої професійної культури майбутніх спеціалістів;

- діяльність по самовихованню усвідомлюється і реалізується студентом як важлива умова його професійного розвитку.

На сьогоднішній день університети, будучи центрами освіти і науково-дослідної діяльності, є найбільш відповідні освітні установи за підготовку професійних кадрів і повністю здатні відповідати на сучасні запити в області професійної роботи, оскільки університетська освітня програма гармонійно поєднує в собі фундаментальність і універсальність, безперервність і науково-дослідну спрямованість.

Способами формування особистого потенціалу студента в умовах професійної школи є:

- привертання уваги студента до самопізнання, особливостей свого особового потенціалу; розкриття можливостей саморегуляції своєї розумової діяльності;

- показ широкого діапазону прийомів розумової діяльності, включаючи прийоми діалектичного аналізу складних явищ (інтелектуальний тренінг);

- навчання моделюванню, комбінуванню, перетворенню, перенесенню знань і способів дій у нові навчальні і виробничі ситуації;

- введення завдань, що моделюють професійні ситуації, в процесі яких засвоювалися б професійно-теоретичні знання і теоретичне мислення. Основу таких завдань складає багатоаспектний аналіз об'єктів, встановлення всіх характеристик, зв'язків і відносин кожного з даних об'єктів.

- вправи, що розвивають широку орієнтацію в системі знань;

- збільшення обсягу творчої самостійної роботи, насичення її дослідницькими навчально-виробничими завданнями;

- створення умов для продуктивної індивідуальної і групової пізнавальної діяльності;
- стимулювання здорової конкурентоспроможності;
- видача індивідуальних рекомендацій по саморозвитку особистого потенціалу у студентів;
- стимуляція індивідуального саморозвитку потенціалу особистості.

Але не всі студенти однаково готові до сприйняття творчих завдань і спроможні до самостійної постановки проблем самовиховання та їх вирішення. Можна виділити три рівні готовності до саморозвитку і самовиховання.

Низький рівень готовності до саморозвитку визначається ще недостатньо глибоким, нестійким інтересом до професійного самовдосконалення. Студенти характеризуються епізодичним залученням до літератури, додаткової самостійної роботи, яка є випадковою, несистематичною, нецілеспрямованою. Мотивація необхідності фактично відсутня.

Середній рівень характеризується концентрацією інтересу на вузькому крузі питань, які студенти здатні вирішувати самостійно. Їх потреба в самоосвіті і самовихованні диференційована інтересом у вузькій сфері. Проте за джерелами і формами організації воно різноманітне, хоча організація самоосвітньої діяльності ще не економна: той, що навчається, ще не може визначити шляху раціонального планування своєї діяльності. Саморозвиток перетворюється на відносно самостійну діяльність, уже може мати цілі, завдання, свій зміст, елементи організації. Мотивація самоосвіти і самовиховання студентів цієї групи пов'язана із спонукальними силами пізнавального інтересу, безпосередньо не обумовленого життєвими планами, цілями професійної діяльності.

Високий рівень характеризується сформованістю всіх блоків умінь, що дозволяє будувати навчальну діяльність і саморозвиток як єдиний процес. Виділяються велика чіткість у діяльності, дієвість, реальність цілей. Студенти

цієї групи мають широкі, соціально значущі мотиви самоосвітньої діяльності, які народжені необхідністю визначення свого місця в суспільстві, в професії.

Важливими і необхідними компонентами культури спеціаліста є висока вимогливість до себе, постійне відчуття незадоволеності досягнутим, прагнення до високих професійних ідеалів, розвиток професійної самосвідомості особистості, потреба у професійному самовихованні. Потреба у професійному самовихованні розуміється як такий психологічний стан особистості студента, який виникає в результаті вирішення протиріччя між бажаним і дійсним у самої особистості і спонукає його самоудосконалюватися у професійно-етичному аспекті. Зрозуміло, що люди не народжуються професійними спеціалістами: навички і знання виховуються й удосконалюються роками. Проте коли молодий спеціаліст починає працювати, він вже з перших днів повинен відповідати певним вимогам, які висуває до нього роботодавець, які визначають його професійну придатність, а саме:

- схильність до стратегічного планування, вміння передбачати тенденції розвитку тієї сфери, в якій працює спеціаліст; визначати свою нішу і діяти у відповідний спосіб;
- вміння приймати правильні та своєчасні рішення;
- бажання не задовольнятися досягнутим, а постійно розширювати масштаби своєї діяльності;
- здатність приймати нестандартні рішення;
- вміння брати на себе відповідальність;
- вміння постійно вчитися, пристосовуючись до змін ситуації, що складається;
- добре розвинута інтуїція і здатність до аналітичного мислення;
- здатність до критичної оцінки своїх дій;
- вміння концентрувати увагу на вирішенні проблем, а не на пошуках винних;
- знання людей, вміння приймати на роботу таких спеціалістів, які не

боятися ризику і не перекидають свою роботу на інших;

- широка професійна підготовка, що виходить за межі вузької спеціалізації;
- розуміння важливості свого підрозділу для виконання таких завдань та вирішення таких проблем, що стоять перед підприємством;
- оптимізм та здатність впливати на інших людей, рішучість та вміння спонукати інших до дії;
- здатність не тільки створювати досконалі плани дії, але наполегливо й ретельно виконувати ці плани;
- відданість підприємству;
- здатність до виправлення своїх помилок;
- уміння переконувати людей;
- фізична й духовна витривалість, здатність підтримувати нормальні ділові стосунки з іншими спеціалістами, схильність до лідерства.

Висновки. Таким чином, особливістю професійного самовиховання студентів університету є спрямованість на формування особистих якостей, необхідних для успішної професійної діяльності. Вплив професійного самовиховання та саморозвитку на розвиток професійної культури майбутнього спеціаліста забезпечується за умови його спрямованості на розвиток таких професійно-особистих якостей, як психолого-професійна компетентність, культура спілкування і поведінки та ін. Організація професійного самовиховання в процесі навчання включає: професійну освіту; знайомство з теоретичними і практичними питаннями самовиховання; диференційовану допомогу студентам і стимулювання роботи над собою; навчання студентів засобам самовиховання.

Для сучасного студента характерне прагнення знайти і осмислити своє реальне місце в житті, інтерес до пізнання як зовнішнього, так і свого внутрішнього світу. Осмислення своїх реальних можливостей сприяє усвідомленню студентами - майбутніми спеціалістами особового сенсу

самовиховання та саморозвитку.

Annotation

INFLUENCE OF PROFESSIONAL SELF-EDUCATION AND SELF-DEVELOPMENT ON DEVELOPMENT OF PROFESSIONAL CULTURE OF FUTURE SPECIALIST

Candidate of ped.science Shmelkova Ann

Zaporizhzhya

The article is devoted to the problem of professional preparation of students of institutions of higher learning in the system of continuous education. The features of professional self-education of students of university are lighted up, experience of preparation of students to professional activity in institution of higher learning is analysed.

Keywords: professional preparation, self-education, professional becoming, self-development.

ЛІТЕРАТУРА

1. Доганова В.В. Самообразование в системе профессиональной подготовки будущего учителя. – Автореф. на соискание ученой степени кандидата педагогических наук - 13.00.01. - Теория и история педагогики. – Минск, 1994.
2. Дьяченко М.И., Кандыбович Л.А. Краткий психологический словарь: Личность: образование, самообразование, профессия. – Мн., 1998.
3. Лозниця В.С. Психологія і педагогіка: Основні положення. Навч. посібник. – К., 2001.
4. Реан А.А., Бордовская Н.В., Розум С.И. Психология и педагогика. – СПб., 2005.
5. Слостенин В.А., Исаев И.Ф., Ульянов Е.Н. Общая педагогика. – М., 2003.